

István király országlásának néhány tanulsága

„A magyarok hét törzsből állottak, de sem a saját, sem idegen fejedelem felettük soha nem volt. Sőt a törzsek nem engedelmeskedtek a fejedelmeknek, de beleegyezésük van arra nézve, hogy a folyóknál, bármely részen üt ki a háború, teljes odaadással és buzgalommal együtt harcolnak.”
(Biborbanszületett Konstantin, Bizánc császára)

Nem a Szent Korona az egyetlen korona, amelyről tudunk a magyar történelemből. Voltak uralkodók és fejedelmek, akik más nép vagy éppen a saját maguk számára készített koronát tettek-tették a fejükre, és kikiáltották magukat a magyarok királyának. Lehetek akár nagyhatalmúak, ezeket az uralkodókat és fejedelmeket a magyarok soha nem ismerték el saját királyuknak. Koronázási jelvényeiket mint a hatalom gyakorlásának a jelképeit elutasították. Ennél a valamikori páasztornépnél Árpád vezér szolgálatában csak az uralkodhatott, aki ragaszkodott az ősi jelleméhez és konok hűséggel az ősi hagyományok emlékezetéhez. A Szent Koronában „benne van” a magyar nép 500 éves ismeretlen és 1100 éves ismert történelme – egészen a mongol pusztaságoktól a honfoglalásig és a honfoglalástól napjainkig.

Mai szempontból a magyar Szent Korona jelképe annak, hogy a magyar nép és mindazok, akik Árpád vezér népe szolgálatába álltak, és csatlakoztak hozzá, elfoglalták a helyüket a keresztény népek családjában; földrajzi és geostratégiai szempontból letelepedtek, és hazát találtak szó szerint Európa közepén; politikai szempontból a nyugati és a keleti kereszténység határán alapítottak államot.

A magyar nép a nyugati keresztény népek családjához tartozik, de nem menekülhet attól a sorstól, hogy közvetlenül érintkezik a keleti szertartású keresztényekkel. Mindig voltak és vannak, akik szeretnék a magyarok „szálláshelyét” nyugatabbra vagy keletebbre bővíteni. Ez azonban lehetetlenség, mert a magyarok helyét már 1000 évvel ezelőtt Európa így határozta meg, s ma is ragaszkodik ehhez.

István király is így akarta, mert Árpád vezér a Kárpát-medencében talált szabad helyet.

A magyar honfoglalás és államalapítás egyedülálló a népek történetében. Semmi sem úgy történt, mint más népek esetében.

II. Szilveszter pápa Istvánt, előző nevén Vajkot, akkor tette meg királlyá, és ismerte el országát keresztény államnak, amikor a nyugati uralkodók a magyarokat barbároknak tartották, Magyarországra barbár országgént tekintettek. Ennek a távolbalátó pápának köszönhetően a magyaroknak előbb lett keresztény királyuk és elismert nyugati keresztény államuk, mint a többi közép-európai népnek: a lengyeleknek, a cseheknek és a többi balti népnek.

Az oroszoknak is később lett nemzetközileg elismert keresztény államuk, mint a magyaroknak. Bizáncnak, a Keletrómai Császárságnak sürgetésére az oroszok felvették a kereszténységet, és keleti szertartású keresztény államot alapítottak – de akkor már a magyaroknak keresztény királyuk és államuk volt.

Az akkori világnézet szempontjából nagyon nagy jelentőségű, hogy a magyarok királyát mind a nyugati, mind a keleti uralkodók elismerték egyenrangúnak; a magyarok királya nem került vazallusi, feudális függő viszonyba velük szemben. Nem ők tették meg királynak, hanem közvetlenül a pápa; közvetlenül Isten földi helytartója.

A Szent Korona, amely először István és később 1000 éven át a magyar királyok hatalmát jelképezte, jól tükrözi a történelmi és mai Magyarország geostratégiai meghatározott helyét.

A korona felső része a kettős kereszttel az, amit kért Vajk a pápától (corona latina). A korona alsó része (a corona graeca) más nevén abroncskorona vagy pántkorona. Ezt a koronát még István apja, Géza kapta Dukász Mihály bizánci császártól. Minden bizonnyal abból a bölcs

megfontolásból, amellyel arra utaltak, hogy a magyarok országa a Szent Római Császárság nyugati és keleti határterülete között van – a magyarok a két koronát egyesítették. Igaz, „pogány öntörvényességgel”, de bölcsen a magyarok ezzel a jelképes tettel bizonyítani akarták jó szándékukat, hogy nem akarnak a viszály almája lenni, hanem egy olyan keresztény állam, amely egységes kapcsolatot tart fenn a keresztény világgal. (Teszik ezt ma is, számtalan közvetítői tett tanúsítja ezt a törekvést, így a pannonhalmi kezdeményezés is.)

A koronázási palásthoz hasonlóan a hatalomgyakorlás többi jelképén („a koronázási ékszerek”) is ott vannak a nyugati és keleti kereszténység jelképei. Mindez a magyar uralkodók bölcsességére utal: a hatalmas birodalmak közötti viszályban nem a magyarok az igazságtevők.

István királyt a történelmi emlékezet úgy tünteti fel, mint aki „tűzzel-vassal” terjesztette államában a kereszténységet és a feudális értékrendet. István király valóban határozott és keménykezű uralkodó volt (a központosított államhatalom híve). Az akkor mélyen „megbántott” pogány emlékezet azonban erősen túlzott, ami érthető, hiszen ragaszkodott a pogány szokásokhoz, tévhitekhez, hitvilághoz, értékrendhez, előjogokhoz. Európa többi uralkodóihoz képest István király igen átgondolta döntéseit, amikor „kegyetlen” cselekedetre szánta el magát. A mai jogtudomány szempontjából is cselekedetei csupán elrettentők, és nem öncélú, kegyetlenkedő, uralkodói természetre utalnak. István király 40 éves uralkodását inkább az alkotó gondolat és tett, semmint a kegyetlenkedés jellemzi (leggyakrabban több év is elmúlt büntető cselekedetei között; csak amikor a meggyőzés többé már nem segített, s a pogány önkény túlon túl elhatalmasodott, akkor nyúlt az uralkodó fájdalommal eszközökhöz). István király minden idejét lefoglalta a keresztény államalapítás intézményeinek a megalapozása. Ezeknek az intézményeknek a létrehozása ellenállásba és meg nem értésbe ütközött. Állandóan szembesült a pogány hagyományokkal és szokásokkal. Írástudókat hívott az országba. Ezek elsősorban írástudó szerzetesek és papok voltak, a királyi hatalom gyakorlásában rájuk támaszkodott, és az ő segítségüket kérte.

Hadseregét nyugati elvek szerint kellett át-

szerveznie. Elerőtlenedett az ázsiai harcmodor. Kiismerték. Aki írástudó szerzetest, papot vagy diákot megölt, a felépített templomot lerombolta, a megyében az ispán előtt, a faluban a bíró előtt – s mindenki István előtt felelt a gaztettéért. A pogány bálványimádók újból és újból szervezkedtek ellene. A szervezkedőkön rajta tartotta a szemét. (Így történik ez ma is.) István királynak volt türelme a meggyőzéshez, de ez nem minden esetben segített. A hatalom legerősebb eszközei a kezében voltak. A volt törzsi-nemzetségi arisztokráciát megfosztotta birtokaitól és szálláshe-lyeitől.

Hozzá hű hazai és külföldi közemberekből, harcosokból hozta létre az új feudális, nem rokon, törzsi-nemzetségi kapcsolatokra támaszkodó és ezekbe zárkózó nemességet, tisztviselői réteget. A papság mellett ezek voltak az igazi segítők. Uralkodása anyagi érdekeket sértett, de sokszorosán nagyobb anyagi javakkal gazdagította az országot.

Uralkodására, minden határozottsága ellenére, nem jellemző a büntetési szándék: a „felnégyelés”, a „fülembe forró ólmot öntsetek” gyakorlata. Az akkori (és mostani-mai) pogányok erre szeretik terelni a figyelmet.

István király volt az ország leggazdagabb embere. Az övé volt az ország földterületeinek a legnagyobb része. Ez a feudalizmusban nem is lehetett másként, a király birtokai arra szolgáltak, hogy alattvalóinak adományozza őket, tőlük pedig szolgáltatást és hűséget kapjon.

István király és Gizella királyné mélyen hívő nyugati keresztényként születtek és éltek. Magától értetődő, hogy szemben álltak az ősi bálványimádattal.

Természetszerűen következik ebből, hogy hitértítő szerepre kötelezték el magukat a nyugati keresztény (katolikus) egyház iránt. E tekintetben sem voltak azonban „harcias” hívők. (Sokszor másutt Európában és szerte a világon az elvakultság és vakbuzgóság meg-megjelent, és csak kárt okozott a katolikus anyaszentegyháznak.)

István király nem üldözte és üldöztette azokat, akik már előzőleg megkeresztelkedtek a keleti keresztény szertartás szerint. A keleti keresztény szertartási kolostorokat (monostorokat) nem akadályozta tevékenységükben, újakat azonban nem építtetett. Türelme példamutató lehetett az

utódainak is, mert ezek a monostorok évszázadokon keresztül fennmaradtak, és akadálytalanul működtek (annál is inkább, mert különben sem folytattak missziós tevékenységet).

István király rendkívül olvasott és művelt ember volt. Magyarul, törökül és latinul írt és olvasott. Kora tudományait kitanulta és ápolta. Római és egyházi jogi ismereteit saját maga is gyakorolta, és másokkal ellenőriztette értelmezésüket. Műveltsége mindig meggondoltta, visszafogottá, megfontoltá tette a külpolitikájában is. Többszörösen ellenőrizte szándéka helyénvalóságát, és mérlegelte tetteit. Bár az egyik legtekintélyesebb német uralkodó családból származott a felesége, kénytelen volt a német, így II. Konrád német-római császár seregét „visszautasítani” a Lajtán túlra 1024-ben. Sok baj volt az agresszív, osztrák területrelből őrgrofokkal és hercegekkel (1029). A német hadászati elvek szerint újjászervezett magyar katonaság és István király diplomáciai jártassága és kapcsolatai sikeresen megfékeztek és elrettentették a betolakodókat.

István királynak igen sok kellemetlensége eredt a lengyel terjeszkedési szándékokból és rámenéségből (1018). S bár megkésve, jöttek a besenyők és közeledtek más rokon népek is, előbb a kunok, majd a jászok és sokan mások, mind Kelet felől. Ezeket is le kellett győzni katonai erővel, vagy ha rögtön behódoltak, le kellett telepíteni őket a következő évszázadban. Mindez egyben azt is jelentette, hogy a pogány életmód, magatartás és észjárás mindig új erőre kapott. Sok mindent újból és újból kellett kezdeni a „népnevelő munkában”.

A bálványhit hol itt, hol ott kapott új erőre, papokat akartak meggyilkolni, templomokat lerombolni, régi módon temetkezni, földművelés helyett pásztorkodni, nomád módra szálláshelyet változtatni, költözködni, vándorolni.

Amikor az ilyen jelenségek mindig „kívülről utánpótlást kapnak”, csak a király vasszigora az, ami az országot visszatartja az anarchiától.

A nagy államalapító királynak sok erejét vette el ez a látszólag értelmetlen, eredménytelennek tűnő harc. Szerencsére, mindig sikerült erőt gyűjtenie magában a pogány életmódról és hitvilágból való áttérítéshez.

Bár a magyarok már a honfoglalás idején ismerték a földművelést, mégsem mint gazdasá-

got ápolták, gazdasági, termelési elvek szerint. A pásztorkodó népeket rászoktatni erre, maga volt a feudális társadalmi viszony kezdete. Maga volt a forradalmi átalakulás, átmenet egy fejlettebb termelési módból a fejlettebbe. Ebben az értelemben István király nevéhez köthető ez a legmélyebb társadalmi átalakulás, amely egyben párosult a magyar keresztény egyház viszonylagos önállóságával is. Talán annak köszönhetően, hogy István király élvezte a pápa bizalmát, Magyarországon a templomok felszentelése, és egyáltalán az egyházszervezés, nem kötődött a német püspökséghez. István király maga alapított püspökségeket és apátságokat királyi hatalmánál fogva. Létrehozta az esztergomi érsekséget (élvezve a pápa bizalmát, alapjában véve a keleti keresztény uralkodók gyakorlata szerint cselekedett). István utódai is megtartották ezt a „szerzett jogot”, hallgatólagosan a pápától „megtűrt” jogot (a wormszi zsinat sem változtatott alapvetően ezen a jogon).

Mint ismeretes, Szűz Mária kultusza a keleti szertartású keresztény egyházakban kezdettől fogva jelen volt. A bizánci Hagia Szophia székesegyház legnagyobb mozaikjai Szűz Máriát ábrázolják. A hatalmas méretű kupolacsarnokban látható, hogy Justinianus és Constantinus császár Bizánc városát Szűz Mária oltalmába ajánlja, védnöksége alá helyezi. István király is egész Magyarországot Szűz Mária oltalma alá helyezte (Regnum Marianum). Mint igazi politikus, aki tudta, hogy országa a nyugati és keleti kereszténység határán helyezkedik el, meg akarta kímélni országát a belső viszálytól. Meg akarta kímélni az országot a várható nagyobb méretű vallási alapú konfliktusoktól. (Késői utódai erről megfélekedtek 1914–1918 között, de 1941–1945 között is végveszélybe sodorták az országot; hajszálon függött mind a kétszer az ország megmaradása.)

A nagy király a győri és váci püspökségeket és templomokat is Szűz Mária oltalmába ajánlotta. István király túlnyomórészt idegen eredetű papokat és püspököket nevezett ki. Nem voltak hazaiak, magyarok. Előzőleg bencés szerzetesek voltak, írástudók és műveltek. Ilyen volt a velencei eredetű Gellért, a német – „koronahozó” – Asztrik és még nagyon sokan mások. Tanulták a magyar nyelvet. A papok java része lengyel,

cseh és főleg szlovén eredetű volt, mivelhogy a dunántúli szlávok még Géza fejedelem idejében felvették a kereszténységet. A nagy király abból „építkezett”, amiből lehetett. Ki lassabban, ki gyorsabban megtanulta a nép nyelvét – éppen úgy, mint ahogyan a gyógyító orvosok teszik.

István király idejében a vasárnap munkaszüneti nap volt. Természetesen ez nem vonatkozott azokra, akik a tüzet őrizték, a lovakat gondozták...

István király uralkodása alatt a lakosság 6000 faluban élt, 44 megye területén. A királynak eltöltött szándéka volt 600 kőtemplom fölépítése.

Mindenen ott volt a szemel! Mindent személyesen ellenőrzött, vagy jelentést követelt alattvalóitól a munkálatokról.

A nagy király véget vetett az idegenek önkényes és szervezetlen népvándorlásának az ország területére. Csak az jöhetett be az országba, akit ő beengedett és letelepített. Véget vetett a portyázó rablásoknak. Akiket beengedett az országba, azok alattvalóvá váltak, és a királynak szolgálatot végeztek. Ezek csak tudós emberek, mesteremberek, iparosok, hadászathoz értő zsoldosok lehettek. Földhöz kötötte őket is. A fiához írt intelmeiből egyértelműen kiolvasható, hogy csak az élvezte a bizalmát, aki országa jólétét és tekintélyét növelte.

A nagy királyt a szerencsés „nemzetközi”, európai erőviszonyok is segítették uralkodása idején:

1) Amikor a nagy magyar államalapító király befejezte a feudális államrendszer alapjainak lefektetését, az oroszok, lengyelek, csehek, balti népek még mindig törzsekben éltek. Ezek a törzsek viszályban álltak egymással. Náluk a törzsszövetség még csak kialakulóban volt, amikor már a magyaroknál szétesőben.

Magyar földön már Géza fejedelem idejében a települések (falvak is) elvesztették nemzeti jellegüket. A városok, várak, erődítmények és falvak népessége többé már nem vérségi, rokoni kapcsolatok alapján alakult ki, hanem az egymásnak teljesen idegen emberek szomszédi kapcsolatai alapján.

Nem a vérrokonság, hanem a kezdetben idegen szomszédok egymásrataltsága alakította a közös élet arculatát. A magyaroknál ehhez hozzájárult a magyar nép etnogenezise és az előrehaladott feudális viszonyok.

Európában Nyugaton is széttagolt volt az államhatalom: hercegségek és grófságok álltak egymással örökös harcban; gyakran nemzetségek kiirtásáig. István király államában sikerült megszilárdítani a központi hatalmat. A magyarok okultak az augsburgi vereségből (955). Rádöbentek arra, hogy a legrövidebb időn belül alkalmazkodniuk kell, és siettetniük a feudális viszonyok és az erős központi hatalom kialakulását, mert máskülönben kiszorulnak Európából. A termelésben és a gazdálkodásban fejlettebb nyugati népek kiűzik vagy kitesztítják őket Európából; jobbik esetben az egész magyarság marad, de szolgasorsba süllyed. Az alkalmazkodás a feudális termelési viszonyokhoz olyan gyorsan ment végbe, hogy a magyarok megelőzték Közép- és Kelet-Európát e tekintetben.

István apja, Géza fejedelem német lovagokat hívott be az országba, hogy szervezzék át nyugati mintára a magyar hadsereget, amelyre a király a hatalom gyakorlásában biztosan támaszkodhat. A magyarok nem akartak megélni még egy szörnyű augsburgi vereséget. A törzsi arisztokrácia is hajlott az engedményekre és az engedelmességre. Történelmi forrásanyagok és ásatások is bizonyítják, hogy már Gézának is sikerült a vérségi kapcsolaton alapuló törzsi arisztokrácia hatalmát megnyirbálnia, alaposan meggyengítenie. Az utódjának maradt a vazallusi viszony megerősítése és törvényesítése. Ez meg is történt, amikor a király lett az ország legnagyobb birtokosa; amikor mindenkit maga alá rendelt, és jogilag is függő viszonyba hozott adománybirtokai által. Amikor pedig a megyékben létrehozta az ispánok, a falvakban pedig a bírók hálózatát, mindenki vazallusi viszonyba került. Többé nem számított a közös ős tisztelete, hanem a fölérendelt földbirtokos tisztelete, s ez már független a vérségi kapcsolatoktól.

A magyarok rendkívül összetett etnogenezise is kezére játszott a királynak központi hatalma megerősítésében.

A királyok hatalma sem határtalan. A király is azokkal és azzal uralkodik, akivel és amivel rendelkezik.

István király Árpád vezér törzsének közvetlen leszármazottja volt, közvetlen vérvonalából származott. Ennek a törzsnek az arisztokráciája törökül beszélt; anyja kun volt.

István király azonban magyar lett, és a magyarok állami érdekét érvényesítette Európában. Magyar államalapító lett.

A mongol pusztaságokon keresztül menekülve, mindig Nyugat felé, a magyar törzsek kevesebb embervesztéssel távolodtak el eredeti szálláshelyükről (ha volt ilyen abban az időben bármelyik törzsnek), mintha Keletnek tartottak volna. Az az egy biztos, hogy ezeknek a magyar törzseknek történelmi emlékezetében mindvégig megmaradt az összetartozás tudata. Nemcsak kezdetben, hanem mindvégig erős lehetett a vérségi kapcsolat is közöttük. A magyar törzsi arisztokrácia hatalma azonban fokozatosan gyengült, amikor a magyar törzsek más etnikumú-nyelvű törzsekkel léptek kapcsolatba. Viszont az is bizonyos, hogy hűek maradtak a törzs tagjaihoz.

A magyar törzsek ősi szálláshelyükön igénytelenebb körülmények között éltek, mint azok a más etnikumú törzsek, amelyekkel később találkoztak a Nyugat felé sodródva. Az ősi szokások egy része megmaradt, másik része keveredett más etnikumok szokásaival. A pogány népek szokásai és szertartásai egymáshoz közel állóak, hasonlóak – gyakran lényegileg nem is különböznek. Különösen azonosak a zenében, a tárgyi kultúra emlékeiben és a díszítőművészetben. Mint tudjuk, pogány szokásaikból, szertartásaikból sok motívum megmaradt 1500 év után is, főleg a zenében és díszítőelemekben. (Nemrégiben egy magyar zenetudós több kötetben összegyűjtötte, feldolgozta és közreadta a kazah népzenei anyagát. Ennek előtte ez már megtörtént a mongol népzene esetében is. Jellemző rájuk a magyar népzenevel való hasonlatosság.)

A magyarok olyan etnikumokkal találkoztak, amelyek minden tekintetben magasabb műveltségi szinten álltak. Ezeknek már előzőleg kapcsolatuk volt olyan ázsiai ősi civilizációkkal, amelyekkel kereskedni is lehetett. Ezek a közép-ázsiai török vagy törökös törzsek sokkal szabadabban, jártasabban és biztonságosabban közlekedtek a hosszú közép-ázsiai utakon, mint a magyar törzsek. Sokszor megjárták nyugat és dél felé a hosszú utakat, és a magyaroknál sokkal nagyobb mennyiségű ismeretanyaggal rendelkeztek. Valószínű, hogy a magyarok találkoztak írástudó etnikumokkal is (ujgurok), de ezek maradtak „eredeti szálláshelyükön”.

A több információ mindig nagyobb befolyásolási lehetőséget ad. A több információval rendelkező török etnikumú törzsek nagyobb befolyással voltak azokra, akik kevesebb információval rendelkeztek. A csupán pásztorokodó magyarok kevesebb tudásanyaggal rendelkeztek, de a mostoha körülmények között harciasabbak voltak (az 1200-as években ugyanezek a folyamatok nagy méretben többször megismétlődtek).

Elfogadható Bíborbanszületett Konstantin császár tájékoztatása és híradása, amely szerint a magyar törzseket török nyelvű arisztokrácia kormányozza, irányítja, s hogy ezek a törzsek más törzsek kirablásából élnek. Számukra a létért való küzdelem mindig bizonytalan a szélsőséges klíma következtében, elhúzódó szárazságok, fagyok, járványok üzik őket egyre távolabb az eredeti szálláshelyükről; más törzseket kirabolnak, kifosztanak, leölnék. Kölcsönös egymásrautaltság állt elő a harcias törzsek és jól tájékozódó török törzsek között. Mire elérték Európa határát a századok folyamán, már a sorsuk elválaszthatatlan lett.

A kétnyelvűségre csak az egymás közötti kommunikációban volt szükség. Az új hazában a mezőgazdasági termelés és a hierarchikus, feudális viszonyok megteremtették az egynyelvűséget. A magyarok voltak többségben. Amikor István király megfosztotta hatalmától a kisebbségben levő törzsi arisztokráciát, akkor az tért át a nép nyelvére, nem pedig fordítva.

Amikor István király félresöpörte a törzsi arisztokráciát (tette ezt a magyarul és törökül beszélővel egyaránt), egy új történelmi helyzet keletkezett: az új nemesi osztály, amelyet létrehozott, hogy közelítse a magyarokat Európához, sokáig még többnyelvű maradt, egészen Hunyadi Mátyásig – csak akkor vált magyarrá.

Ez azonban nem István király bűne; ilyen és ennyi „emberanyaggal” rendelkezett.

István király lehetővé tette a magyar nyelv megőrzését. A magyar népet és a magyar nyelvet a középkorban a földművelésre kényszerített réteg őrizte meg, csak több száz évvel később csatlakozott ehhez a réteghez a városi iparos- és munkásréteg, s végül a XV. században az uralkodó osztály és a politikai elit is.

1. Tekintettel a jövőre van-e István király országlásának tanulsága? Attól függ, hogy Magyarország tud-e a nyugati és keleti kereszténység között békéltető szerephez jutni. Ha ez sikerül, Magyarország jövőjét többé nem fogják veszélyeztetni Keletről.

2. Tekintettel a Nyugattal szembeni százéves lemaradásra a gazdasági fejlettségben, lesz-e hajlandóság a Nyugatban, hogy Magyarország-

nak anyagi, gazdasági támogatást adjon, hogy a Nyugat előnye eltűnjön, és a felzárkózás megtörténjen? Csak ha lesz, akkor fog megmaradni a magyar nép.

Szent Istvánnak mind a kettő sikerült: a germán és szláv népek hatását összebékítette a magyar nép ősi hagyományaival; lerakta a fejlett feudális társadalom alapjait.

Boldogasszonykő, részlet